

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ДОСТАТНЄ ХАРЧУВАННЯ

THE SPECIFICS OF THE REALIZATION OF THE HUMAN RIGHT TO ADEQUATE FOOD

Проходка Г.А., к. ю. н.,
асистент кафедри теоретико-правових дисциплін

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена проблемам міжнародно-правового регулювання достатнього харчування в контексті забезпечення дотримання права людини на гідне існування. Запровадження права на достатнє харчування ознаменувало надзвичайно суттєві системні зрушення в політико-економічному житті цивілізації. З другою половиною ХХ століття пов'язаний етап відбудови світу у повоєнний період, визнання та переосмислення ідеї цінності людського життя, поступовий перехід до пріоритету інтересів людини над інтересами держави.

Дослідження права на достатнє харчування представляє певну складність в силу того, що дане право наближене до фундаментальних прав людини, зокрема воно розглядається у зв'язку із реалізацією людини свободи від голоду. Реалізація права на достатнє харчування стала можливою завдяки глобальній політико-економічній реформі світу. Внаслідок успішних економічних реформ, в значній частині світу, вдалося досягнути появи продуктивних надлишків та більш справедливого розподілу виготовленої продукції з урахуванням основних потреб кожної людини. Формування стабільних економік дозволило розвинути ідею забезпечення індивідуального базового рівня забезпечення продовольчих потреб із постійним покращенням за рахунок політики держав та активної власної спроможності особи у доступі до необхідного продовольства. Таким чином, існуюча раніше думка, згідно якої кожна держава виділяє на людину такий обсяг продовольства, який вона економічно спроможна надати, поступово відходить у минуле. За відсутності такої здатності, кожна держава стає зобов'язаною звернутися за міжнародною допомогою, що у свою чергу передбачає запровадження системи внутрішньодержавних і міжнародних гарантій, включно із судовим захистом права на достатнє харчування. Право людини на харчування є багатоконпонентним правом, яке активно розвивається і підтримується міжнародним співтовариством.

Ключові слова: міжнародне право, право на достатнє харчування, права людини, міжнародне співтовариство, продовольча безпека.

The article is devoted to the problems of international legal regulation of adequate nutrition in the context of ensuring respect for the human right to a dignified existence. The introduction of the right to adequate food marked extremely significant changes in the political and economic life of civilization. The second half of the twentieth century is associated with the stage of world reconstruction in the postwar period, the recognition and rethinking of the idea of the value of human life, the gradual transition to the priority of human interests over the interests of the state.

The study of the right to adequate food is somewhat difficult due to the fact that this right is close to fundamental human rights, in particular, it is considered in connection with the realization of human freedom from hunger. The realization of the right to adequate food has become possible thanks to the global political and economic reform of the world. As a result of successful economic reforms, in much of the world, it has been possible to achieve the emergence of food surpluses and a fairer distribution of manufactured products, taking into account the basic needs of each person. The formation of stable economies has developed the idea of providing the individual with a basic level of food needs with continuous improvement through government policies and active personal capacity to access the necessary food. Thus, the preconceived notion that each state allocates to a person the amount of food that it is economically able to provide is gradually a thing of the past. In the absence of such a capacity, each state becomes obliged to seek international assistance, which in turn provides for the introduction of a system of domestic and international guarantees, including judicial protection of the right to adequate food. The human right to food is a multi-component right that is being actively developed and supported by the international community.

Key words: international law, right to adequate food, human rights, international community, food security.

Постановка проблеми. Війна, яка була розв'язана проти України спровокувала поширення недоїдання і голоду в країні так і в усьому світі. Мільйони людей не мають можливості забезпечити себе і свої сім'ї необхідним продовольством через власну працю або існуючі державні системи або міжнародну допомогу, що є порушенням прав кожної людини на гідний рівень існування. Дотримання права на достатнє харчування у таких умовах є викликом для держави і усього світу, що зумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблем забезпечення права людини на достатнє харчування присвячені праці Абашидзе А. Х., Андрієнко І. С., Ємельянової Н. М., Ейде А., Краузе К., Кудряшової А. А., Росаса А. [1–9] та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дотримання права на достатнє харчування отримало своє визнання з другої половини ХХ століття. Як і інші соціально-економічні права, його поширення пов'язується із реалізацією державами своєї внутрішньо-економічної політики. Право людини на достатнє харчування є правом другого покоління, воно не менш значуще, ніж інші права, проте здатність до його реалізації тривалий час розглядалася через економічну спроможність держави. Право на достатнє харчування разом із забезпеченням свободи від голоду розглядаються частиною гідного існування людини і вже в силу тільки цього, не можуть вважатися другорядними [1].

ХХІ століття запропонувало інші виклики до реалізації прав людини і забезпечення гідного існування отримало нове наповнення і на сьогодні має більш ширші межі розуміння та застосування.

Процес виготовлення і постачання продовольства лежить в основі політики продовольчої безпеки будь-якої держави. У ньому сконцентроване поєднання політичних, економічних, безпекових, військових, соціальних і культурних аспектів. На думку Абашидзе А. Х., вирішення проблеми достатнього харчування є вкрай складним для будь-якої держави, саме через різноманіття цієї ціпочки вимог [2, с. 14].

Заможні країни мають гарну систему розподілу продовольства, стабільну правову систему, яка здатна гарантувати населенню реалізацію його фундаментальних прав. Проте, будь-яке суспільство є неоднорідним за своєю структурою і порушення права на достатнє харчування може зачепити інтереси окремих груп за культурними або релігійними вподобаннями. Людина є вільною не тільки від голоду але і від необхідності мати тільки визначений склад продуктів або від тих компонентів, які її не влаштовують.

Право на достатнє харчування лежить в основі реалізації таких прав, як право на життя, право на здоров'я, в основі забезпечення захисту материнства і дитинства, гарантування матері і дитині гідного існування через доступне, повноцінне, достатнє і безпечне харчування.

Проблеми із дотриманням права на достатнє харчування є актуальними для різних категорій населення, як для заможних так і незаможних, по різному проявляючись у кожній соціальній групі або еліті адже воно вкрай тісно пов'язане із державною системою виготовлення і розподілу продовольства.

Право на достатнє харчування не концентрується тільки на питаннях кількості та якості продовольства. Згідно до останніх досліджень, воно охоплює широке коло проблем, пов'язаних із забезпеченням доступу до продовольства, включно із формуванням правової позиції міжнародної спільноти, викликами світової політики і зобов'язаннями держав, специфікою їх політичних режимів.

Загалом держави орієнтовані розглядати продовольчу проблему з погляду забезпечення продовольчої безпеки, що є природним для них бажанням при здійсненні захисту власних інтересів. Продовольство виступає стратегічним ресурсом, який виготовляється, розподіляється, обмінюється або продається. Через це, увага держави сконцентрована на здобуття цього ресурсу через виробництво, торгівлю або навіть війну.

Нажаль продовольча безпека часто стає частиною стратегії держави, за якою губляться права, свободи і інтереси людини адже вона концентрується більше на інтересах держави, а право на достатнє харчування зосереджено на продовольчих потребах індивіда, як на праві кожної людини, або на правах вразливих груп населення.

На сьогодні, вирішувати проблеми продовольчої безпеки держави не допустимо за рахунок порушення прав людини, проте іноді виникають дискусії щодо їх співвідношення, які часто виникають з огляду на існуючі традиції, релігії, політичні режими тієї або іншої країни.

Наприклад, в авторитарній державі, існуючі інститути орієнтовані на підтримання потреб і інтересів режиму, а тому обмеження прав людини є їх звичною складовою. Продовольча безпека тут здатна впливати на сфери, які в демократичних суспільствах цим ресурсом не регулюються. Продовольство виступає як засіб реалізації політики, підтримання режиму, пригноблення мас. Формула, при якій людина прив'язана до держави через продовольство, так же само порушує її права, і перш за усе, право на гідне існування [3].

В демократичних країнах, держави так само відіграють визначальну роль у забезпеченні продовольчої безпеки, проте там система розподілу продовольства не використовується у якості засобу примусу. Демократичні інститути коригують інтереси суспільства, прислухаються до них, а отже намагаються забезпечити певний баланс між елітами у сфері розподілу суспільних благ.

Серед порушень, які допускаються через використання системи розподілу продовольства, забезпечення доступу до нього є наявність або відсутність певних політичних поглядів, прагнення до політичного протесту, до захисту власних прав і свобод. Обмеженість доступних центрів розподілу продуктів, обмеженість асортименту і якості продуктів, допуск до продуктів за працю, отримання продуктів під час виборчих компаній. До речі, останнє традиційно розглядається, як втручання у виборчий процес, хоча також порушує право людини на достатнє харчування. Людина є гідним представником суспільства і реалізуючи свої виборчі права, вона розраховує на забезпечення своїх інтересів в політичній сфері. Замість цього, вона фактично отримує порушення права на достатнє харчування, адже наявність такої ситуації свідчить про недоступність або обмеженість доступу до такого ресурсу. Відчуваючи свою уразливість і залежність, людина не почуває себе вільною, не здатна проявити свою волю і захистити самостійно свої інтереси.

Допуск до продуктів за працю, на перший погляд здається правомірним, проте право на достатнє харчування

передбачає встановлення умов при яких людина гарантовано отримує мінімум необхідний для її існування, у тому числі, гарантується забезпечення цього право стосовно особливо вразливих груп населення, які не завжди можуть або здатні працювати. На думку Ємельянової Н. М., право на достатнє харчування визначає коло обов'язків держави щодо його дотримання але вони будуть сконцентровані саме на підтриманні прав і свобод людини. Відповідно, держави зобов'язані перейматися забезпеченням гідного рівня існування людини [4, с. 331]. Проте дотримання права на достатнє харчування не означає, що людина буде отримувати необхідне продовольство безмежно. Держави повинні створити такі умови при яких кожна людина, скориставшись цим мінімумом була б здатна надалі підтримувати своє існування власними зусиллями.

Такі зусилля, на думку ООН, повинні включати комплексні політичні, економічні соціальні та культурні заходи. Освіченій людині, за наявності політичної волі держави, підтриманої економічно державою, значно простіше розшукати необхідний ресурс, який би зміг сприяти їй у реалізації права на достатнє харчування. Тому розбудована міжнародною спільнотою стратегія подолання голоду, недоїдання та недопущення порушення права на достатнє харчування включає належну законодавчу регламентації прав людини в країні, фінансування відповідних програм, наприклад, освітніх. Подолання зубожіння, через освіту, вважається одним із найважливіших компонентів реалізації вищезазначених прав людини.

Останніми роками усе частіше дотримання права на достатнє харчування почали розглядати через призму не тільки голоду чи недоїдання але і через переїдання, тобто проблему ожиріння. В основі такого підходу лежить думка про небезпечність різних продовольчих компонентів, які мають штучне (іноді генномодифіковане) або шкідливе наповнення, що здатні провокувати ожиріння та викликати різні види захворювання людини. Відповідно до доповіді Ейде А., неостатнє харчування немовля може запрограмувати схильність людини до хронічних хвороб, пов'язаних з харчуванням у наступному житті, такими як: хвороби серця, ожиріння та цукровий діабет [5].

Міжнародні гуманітарні організації фіксують, що проблема ожиріння усе частіше охоплює незаможні прошарки населення, тоді як раніше спостерігалася в розвинутих країнах [6]. Явище пов'язується із вживанням продуктів, які містять низький рівень корисних речовин, що виходячи із змісту дотримання права на достатнє харчування означає порушення доступу до необхідного корисного рівня компонентів цієї продукції [7].

Право на достатнє харчування закріплено у ст. 25 Загальної декларації прав людини 1948 року, в контексті права на гідний рівень існування, а так само в ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, проте в п. 2 Пакту стаття доповнена свободою від голоду, як основним (фундаментальним) правом людини [8]. Реалізація права на достатнє харчування пов'язується із двома складовими – голодом і недоїданням, хоча свобода від голоду закріплена в межах гідного існування людини і розцінюється як фундаментальне право людини. Разом з тим, останніми роками ми маємо усе більше прихильників, які розглядають право на достатнє харчування так само фундаментальним правом людини [5].

Специфікою права на достатнє харчування є те, що воно в значній мірі лежить у сфері практичного політико-економічного застосування і передбачає низку заходів з його реалізації. Це впровадження національних програм, світових стратегій подолання голоду і недоїдання, праця спеціальних міжнародних місій, постійний моніторинг стану дотримання права на достатнє харчування з боку ООН, зокрема, в особі Спеціального доповідача з права на достатнє харчування.

Початок військової агресії Росії проти України акти-візував зусилля міжнародної спільноти з подолання супутніх проблем світового масштабу, тобто недопущення продовольчої кризи світу і забезпечення дотримання прав людини. Право людини на достатнє харчування продовжує залишатися тим основоположним правом людини, яке держави повинні забезпечувати у будь-яких умовах, оскільки війна порушує доступ людини до продовольства та провокує настання голоду та недоїдання. Хоча у ході збройного конфлікту застосовуються до таких ситуацій норми міжнародного гуманітарного права, проте право на достатнє харчування продовжує залишатися у якості основоположного права, а норми гуманітарного права будуть продовжувати його доповнювати, розрізняючись між собою за способами такої допомоги [9].

Держави, у тому числі і Україна зобов'язані продовжувати будувати свою політику у контексті дотримання права на достатнє харчування, що означає необхідність

розробки загальнонаціональної стратегії забезпечення доступу до продовольства, розбудови системи відповідних практичних гарантій захисту прав людини на достатнє харчування, перегляд ставлення держави до економічних, соціальних та культурних прав.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи, можемо зробити висновки, що право на достатнє харчування є одним із фундаментальних прав людини, в силу того, що його дотримання пов'язане із фізичним і духовним виживанням людини, воно сконцентроване на інтересах індивіда і забезпечується через широкий спектр політичних, економічних, правових, культурних і релігійних заходів. Порушення права на достатнє харчування спостерігаються у більшості країн світу проте має різні форми, причини та способи протидії. Серед таких способів протидії є адаптація системи національного права у відповідності до існуючих ризиків, широке запровадження світових і національних програм, звернення за міжнародною допомогою у необхідних випадках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Право на достатнє харчування. Виклад фактів № 34 / ГО «Харківська правозахисна група». Харків, 2020. 60 с.
2. Абашидзе А. Х. Современные проблемы и парадоксы в межгосударственных отношениях и значение международного права в их решении. *Международное право*. 2017. № 4. С. 1–16. DOI: 10.25136/2306-9899.2017.4.24006. URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=24006 (Дата відвідування сайту: 27.06.2022).
3. Андриєнко І. С. Достатній життєвий рівень як правова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 2, 2015. С. 93–95.
4. Ємельянова Н. Н. Некоторые вопросы защиты права на питание в соответствии с международным правом. Пробелы в российском законодательстве. *Юридический журнал*. № 8, 2016. С. 330–336.
5. Eide A. The right to adequate food and to be free from hunger: updated study on the right to food / submitted by Asbjorn Eide in accordance with Sub-Commission decision 1998/106. URL: <https://digitalibrary.un.org/record/277522> (Дата відвідування сайту: 27.06.2022).
6. Кудряшова А. А. Международное признание права человека на пищу и адекватное питание. *Пищевая промышленность*. № 2, 2017. С. 32–35.
7. Fagundes A., Ribeiro R., de Brito E., Recine E., Rocha C. Public infrastructure for food and nutrition security in brazil: fulfilling the constitutional commitment to the human right to adequate food. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8893935/> (Дата відвідування сайту: 27.06.2022).
8. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (Дата відвідування сайту: 28.06.2022).
9. Jelena Pejic The right to food in situations of armed conflict: The legal framework. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/irrc-844-pejic.pdf> (Дата відвідування сайту: 27.06.2022).